

УДК 2-523.6+271+271.2-276.3

МОНАСТИРІ ЛЬВІВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ: ПЕРШЕ ДЕСЯТИЛІТТЯ УНІЇ (1700–1711)

Андрій ПАВЛИШИН

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра історії, музеєзнавства та культурної спадщини,
вул. Митрополита Андрея, 3, 79013, Львів, Україна

У статті розглянуто малодосліджену тему прийняття Берестейської унії та її початковий період у монастирях Львівської єпархії. Приєднання до Унійної церкви означало значні інституційні зміни для чернецтва єпархії, які нелегко вдалося втілити у життя. Ключовим моментом для монастирів Львівської єпархії у вказаний період було приєднання безболісно, але з труднощами, майже всіх чернечих спільнот до унії.

У дослідженні проаналізовано метрику висвячень львівського єпископа Йосифа (Шумлянського) (1668–1708) – важливе джерело відомостей про час прийняття унії серед монастирів Львівської єпархії. Цей документ допомагає простежити стосунки єпископа та чернецтва у період прийняття унії у Львівській єпархії та з’ясувати приблизний час приєднання окремих чернечих спільнот до Унійної церкви. На підставі цього джерела можна припустити, що більшість монастирів прийняли унію разом із єпископом і білим духовенством у 1700 р. або ж у наступні роки. У статті на прикладі декількох монастирів висвітлено складність і неоднозначність процесу приєднання до унії. Зокрема проаналізовано відомий в історіографії епізод не визнання унії у Крехівському монастирі в 1721 р. – свідчення актуальної на той час проблеми прийняття унії на інституційному рівні, але не завершення цього процесу на рівні членів чернечої спільноти.

У статті також зацентровано на важливій ролі собору ченців Львівської єпархії в Уневі (1711 р.) у згаданий період, що був спробою реформування чернецтва. Собор не вніс значних змін у традиційний уклад чернечих спільнот, а його ухвали стосувалися головним чином адміністративно-організаційних питань. У статті розглянемо постанови Унівського собору, що були перекладені на латинську мову і надіслані у 1711 р. на затвердження до Риму, а також опубліковані у Львові церковнослов’янською мовою в 1713 р.

Дослідження містить результати студіювання книг духовного суду – цінного джерела вивчення внутрішнього життя монастирів упродовж першого унійного десятиліття. Автор дослідив вплив прийняття унії на надання фундацій (матеріальної підстави існування) монастирям. Незначна кількість фундацій вказує на те, що прийняття унії не одразу спонукало шляхту чи інші стани суспільства активно опікуватися монастирями. З іншого боку, кількість фундацій зростає з кінця попереднього століття, що свідчить про підтримку унії, а не про спротив їй серед різних верств ранньомодерного суспільства.

Ключові слова: чернецтво, Унійна церква, Львівська єпархія, Йосиф Шумлянський, історія церкви

У 1596 р. на соборі в Бересті була започаткована Унійна церква, а вже невдовзі розпочалися реформи чернецтва, що завершилися в 1617 р. створенням київським митрополитом Йосифом (Велямином Рутським) (1613–1637) Василіанського чину (ЧСВВ). Нова чернеча організація розвивалася на теренах Київської унійної митрополії, а згодом, коли в кінці XVII – на початку XVIII ст. унію прийняли останні православні єпархії на українських землях Речі Посполитої:

Перемишльська, Львівська і Луцька, інтегрувала і обителі цих єпархій¹. Найбільшим за розмірами і найчисельнішим за кількістю монастирів було Львівське єпископство. Прийняття унії і її початковий період у монастирях цієї єпархії залишаються ще досить мало дослідженими. Упровадження в науковий обіг нових джерел, а також критичний аналіз попередніх досліджень, дозволяють значно збагатити наші знання про одну із найважливіших сторінок в історії Унійної церкви. Дане дослідження є спробою аналізу розвитку чернечого життя в Львівській єпархії упродовж першого десятиліття після прийняття унії.

Приєднання до Унійної церкви означало значні інституційні зміни для чернецтва Львівської єпархії, що виявилось не так вже й просто втілити у життя. Ченці, які приєднувалися до унії майже століття після її укладення повинні були інтегруватися у Василянський чин, котрий розвивався впродовж століття у новій унійній традиції. Ченці Львівської єпархії опинилися перед дилемою: продовжувати жити згідно дотеперішніх, освячених традицією сотень років правил, чи прийняти правила, освячені традицією нової Унійної церкви. Процес роздумів над власною сутністю, започаткований прийняттям унії, затягнувся з різних причин майже на сорок років. Упродовж цього періоду відбулися істотні події: передовсім прийняття майже усіма монастирями єпархії унії, спроби реформування чернечого життя започатковані на соборі в Уневі 1711 р., а також важливий в усіх аспектах собор у Замості 1720 р. Апогеєм цього періоду для чернецтва стало створення у 1739 р. Конгрегації Покрову Пресвятої Богородиці і наступне об'єднання усіх василіан Київської митрополії у єдиний чин на Дубенській капітулі у 1743 р.²

Ключовим моментом для монастирів Львівської єпархії у вказаний період було їх приєднання до унії, що відбулося практично безболісно, проте не без труднощів. На це були об'єктивні причини: у XVII ст. монастирі єпархії поряд із братствами були головною опорою Православної церкви в регіоні і поважним авторитетом у церковних справах. Відома, зокрема, антиунійна діяльність у Львівській єпархії Іова Княгиницького (бл. 1550–1621) ” засновника Скиту Манявського. Автор його життя залишив опис того, як аскет організував антиунійну опозицію, намагаючись не допустити на львівську кафедру прихильника унії, після смерті в 1607 р. православного львівського єпископа Гедеона (Балабана) (1530–1607)³. Опір стосовно впровадження унії в єпархії ченці чинили і пізніше, що знайшло своє відображення у листуванні з Папою

¹ Порівн.: Юрій Стецик, “Перехід до унії православних монастирів Перемишльської єпархії (кінець XVII ст.)”, *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка* 1 (2008): 7–12.

² Див.: Порфирій Підручний, “Василянський Чин від Берестейського з'єднання (1596) до 1743 року”, *Нарис історії Василянського Чину святого Йосафата* (Рим: Видавництво ОО. Василян, 1992), 96–183.

³ Ігнатій (Симонович), “Житіє і жизнь преподобного отца нашего Іова, і о скончанії его, і о составленії святія обителі скитския, в кратці списано”, *Лавра* 3, (2000): 43–55.

Інокентієм XI (1676–1689) львівського єпископа Йосифа (Шумлянського) (1667–1708). Останній навіть просив Понтифіка дозволу залишатися таємним уніатом, доки йому не вдасться схилити до унії деяких монастирів своєї єпархії⁴. Із опису Львівського собору 1694 р., який передував впровадженню унії, відомо що серед противників її запровадження були ігумени деяких обителей⁵. Із наведених фактів випливає, що на час запровадження унії в єпархії не всі монастирі однозначно визначилися щодо цього питання і це мало відповідно подальші наслідки.

Час і обставини прийняття унії обителями Львівської єпархії, з огляду на досить обмежену джерельну базу, ще досить мало досліджені. Одним із джерел, що збагачує відомості про цей період, є метрика свячень львівського єпископа Йосифа (Шумлянського)⁶. Це джерело допомагає прослідкувати відносини єпископа та чернецтва у період прийняття унії Львівською єпархією, зокрема, з'ясувати приблизний час приєднання окремих чернечих спільнот до Унійної церкви. Книга, до якої вписували дияконські та ієрейські хіротонії у період з 1668 р. і до смерті єпископа у 1708 р., звичайно не містить конкретної дати прийняття унії окремими монастирями. Однак, інформація про висвячення унійним єпископом певного кандидата до монастиря однозначно засвідчує приналежність цього чернечого осередку до Унійної церкви. Відповідно відсутність у зазначений період свячень для обителей, які існували ще перед 1700 р., може вказувати на те, що вони ще не прийняли унії. Варто, втім, пам'ятати, що окремі монастирі були невеликими, тому висвячення до них ієродияконів і ієромонахів були нерегулярними. У зв'язку з цим, такий спосіб верифікації прийняття монастирями унії виправданий передовсім щодо більших чернечих спільнот.

Динаміку хіротоній для монастирів Львівської єпархії після 1700 р. представлено у наступній таблиці.

Таблиця

Дата свячень	Назва монастиря
1700	Болохівський, Лісницький, Пітрицький
1701	Висп'янський, Дорогівський, Золочівський, Краснопуццанський, Львівський (св. Онуфрія), Підгородищенський, Теробовлянський, Угорницький
1702	Бесідський, Задарівський, Лукв'янський, Підгорецький, Рогатинський, Сатанівський.
1703	Крехівський, Крилоський (св. Іллі), Унівський

⁴ Augustin Theiner, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia, maximam partem nondum edita, ex tabulariis Vaticanis deprompta, collecta ac serie chronologica disposita* (Roma: Typis Vaticanis, 1863), t. 3, 650–651.

⁵ Mykoła Andrusiak, *Józef Szumlański pierwszy biskup unicki lwowski [1667–1708]. Zarys biograficzny* (Lwów: Pierwsza związkowa drukarnia we Lwowie, 1934), 107.

⁶ Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького, Відділ рукописів і стародруків (далі – НМЛ), Ркк-89.

1704	Добрянський, Львівський (св. Йоана Богослова), Меджибізький
1705	Львівський (св. Юра)
1706	Загвойський, Звиняцький, Лядчанський, Рудницький, Улашківський
1707	Грабівський, Завалівський, Пациківський, Язеницький
1708	Гошівський

Джерельна підстава: НМЛ, Ркк-89.

Таблиця добре ілюструє той факт, що більшість монастирів прийняли унію у 1700 р., чи в наступні роки: перед прийняттям унії метрика фіксує свячення для близько 50 монастирів Львівської єпархії⁷, а після 1700 р. зафіксовано висвячення до 35 обителів.

Слід зауважити, що після 1700 р. зовсім не зустрічаються висвячення до Скиту Манявського. Перше свідчення про контакти цього монастиря з унійним львівським єпископом походить з 1710 р. – скитський ігумен Варлаам (Ступницький) був присутній під час виборів Варлаама (Шептицького) (1710–1715) на львівського унійного єпископа⁸, а ігумен Філарет приймав участь в Унівському соборі 1711 р.⁹ Це дало підстави М. Ваврику стверджувати, що цей монастир перебував в унії упродовж 1710–1733 рр.¹⁰

Також є декілька монастирів, до яких висвячували ченців перед 1700 р., але після цієї дати вони не зафіксовані в метриці, хоча й відомо, що існували в пізніший час. До них належать: Віцинь, Журавно, Коломия, Крилос (Успіня Богородиці), Литвинів, Перегінсько, Погоня, Радава, Шаргород, Юсиптичі. Пояснення цього факту потребує додаткових досліджень.

Цікаво, що після 1700 р. до окремих обителів свячення досить довго не відбувалися. Зокрема до Грабівського монастиря не було свячень з 01.10.1698 до 07.04.1707 рр., Завалівського з 15.08.1695 до 25.12.1707 рр., Меджибозького

⁷ У метриці зафіксовано висвячення до 103 монастирів, з яких 51 знаходився на території Львівської єпархії. Владика Йосиф був двічі: 17.XI.1684–18.V.1687 і 22.VII.1694–12.V.1695 адміністратором Луцької єпархії, а також двічі: 10.III.1675–3.VIII.1678 і 14.XII.1679–1686 Київської митрополії і відповідно висвячував монахів до обителів в підлеглих єпархіях. Єпископ також опікувався декотрими православними монастирями Хомської єпархії аж до прийняття унії в 1700 р. – докладніше див.: Andrzej Pawłyszyn, “Prawosławne monasterium eparchii chełmskiej w latach 1668–1708 (na podstawie księgi święceń biskupa lwowskiego Józefa Szumlańskiego)”, *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*, 3, (2005): 189–197.

⁸ Антоній Петрушевич, *Сводная Галичко-русская летопись съ 1700 до конца августа 1772 года* (Львов: Изд. типографіи Ставропігійского Института, 1877), ч. 1, 50. Цікаво що цей ігумен згадується в переліку скитських ігуменів щойно в 1719 р. Див. Юліан Целевич, *Исторія Скиту Манявського: вдовь его основани ажъ до замкненя (1611–1785)* (Львов, 1887). Репринт (Івано-Франківськ: Івано-Франківська єпархія УПЦ КП, 1993), 134.

⁹ “Артикулы или уставы чина іноческаго”, *Лавра*, 2 (1999): 46.

¹⁰ Михайло Ваврик, *Нарис розвитку і стану Василіанського Чина XVII–XX ст.* (Рим: PP. Basiliani, 1979), 204.

з 15.03.1675 до 10.04.1705 р. Але, якщо ці обителі були малочисельними і свячення до них відбувалися лише кілька разів, то досить незвично виглядає ситуація щодо більших за розмірами і значенням монастирів. Зокрема для монастиря св. Юра у Львові відсутні свячення впродовж 1699–1704 рр., для Підгорецького – 1697–1702 рр. Ще цікавішою є ситуація в Гошівському монастирі, де не було свячень з 1699 до 1708 рр. і Язеницькому – 1698–1707 рр. На останній обителі варто зупинитися докладніше. До Язеницького монастиря впродовж сорока років перебування на єпископському престолі Йосиф (Шумлянський) висвятив 22 ченців, що становить п'ятий показник у єпархії. Однак, упродовж дев'яти років, у проміжку між 1698–1707 рр., для цього монастиря відсутні хіротонії. Ймовірно монастир зазнав якогось катаклізму, бо в 1708 р. єпископ Шумлянський окремим листом просив надати допомогу монахам “на реставрацію і оздоблення монастиря”¹¹ З іншого боку, можна припустити, що монастир у цей період не визнавав пастирської опіки владики і лише після примирення з ним у 1707 р. і прийняття унії (про це може свідчити перша за дев'ять років хіротонія) обитель змогла отримати згаданий єпископський лист.

Показовим є також приклад Крехівського монастиря. В історіографії існує переконання, що він одним з останніх у Львівській єпархії прийняв унію у 1721 р. Метрика фіксує 84 висвяти до монастиря упродовж 40 років урядування єпископа Шумлянського. Однак, свячення відсутні лише від 23.04.1700 р. до 01.12.1703 р. Починаючи з 1703 р. владики уже досить регулярно висвячував ієродияконів і ієромонахів до монастиря, що очевидно вказує на прийняття унії обителлю саме в цьому часі¹². Натомість у 1721 р. до монастиря прибула єпископська комісія для розслідування порушень вчинених ченцями¹³. Їх, зокрема, звинувачували у тому, що під час богослужінь не згадували Папу, унійного митрополита і єпископа, а “невідомо яких патріархів і митрополита Стефана”¹⁴. Із актів комісії випливає, що ченці запевнили, що визнають пастирську владу львівського унійного єпископа і лише декотрі з поміж них згадували на богослужіннях православних владик. На цьому прикладі добре помітна одна з головних проблем прийняття унії. На інституційному рівні монастир прийняв унію, що зрештою підтверджують і вищенаведені приклади з книги свячень Йосифа (Шумлянського), але на рівні членів чернечої спільноти процес цей ще далеко не завершився¹⁵.

¹¹ НМЛ, Ркл-58/7, арк. 119.

¹² Ігумен крехівського монастиря Йосиф брав участь в обранні на львівську кафедру Варлама (Шептицького) у 1710 р. (Петрушевич, *Сводная Галичско-русская летопись*, 50), а на Унівському соборі 1711 р. був присутній ігумен Іраклій ” “Артикулы или уставы”, 46.

¹³ Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІА України у Львові), ф. 684, оп. 1, спр. 2039, арк. 1–7.

¹⁴ ЦДІА України у Львові, ф. 684, оп. 1, спр. 2039, арк. 2 зв.; Стефан (Яворський) (1658–1722), митрополит Рязанський і Муромський (з 1700 р.), місцеблюститель московського патріаршого престолу (з 1701 р.), президент Святійшого правлячого синоду (з 1721 р.).

¹⁵ На проблематичність встановлення конфесійної приналежності монастиря в цьому часі, вказує наступний факт. У 1710 р. ігумен Крехівського монастиря був присутній на виборах

Наскільки складною і суперечною була проблема впровадження унії в монастирях єпархії вказує також приклад Угорницького монастиря. Ігуменом цього монастиря та одночасно офіціалом Кам'янецької катедри в 1703 р. був племінник єпископа Шумлянського – Кирило (Шумлянський)¹⁶. Це отже мало б свідчити, що монастир в цей час уже приступив до унії. Підтверджує це також метрика Шумлянського де зафіксовано кілька свячень до обителі. У той же час, відомо, що в 1707 р. монастир знаходився під протекцією російського царя¹⁷, а також, що угорницькі ченці їздили збирати милостиню в українські міста за Дніпром, з дозволу і за посередництвом, тодішнього київського православного митрополита Іоасафа (Кроковського) (1708–1718)¹⁸.

Подією, що підсумувала перше десятиліття перебування монастирів Львівської єпархії в унії став собор ігуменів, що відбувся в Унівській архимандрії у 1711 р.

Ще у другій половині XVII ст., будучи православним львівським єпископом, Йосиф (Шумлянський) започаткував певні реформи чернецтва, які, однак, не набули більших масштабів¹⁹. Прийняття унії згаданим єпископом практично не змінило ситуації монастирів єпархії – вони й надалі залишалися у його підпорядкуванні. Лише в 1705 р., на запит протоархимандрита ЧСВВ Лева (Кишки) (1703–1713), Апостольський нунцій у Варшаві передав інструкції від Конгрегації поширення віри, де наказувалося докласти усіх зусиль, щоб ченці з єпархій, що прийняли унію були підпорядковані протоархимандритові Василянського чину.²⁰ Жодних значних змін у цьому напрямку, однак, не відбулося аж до смерті єпископа Шумлянського. Передчуваючи, проте, певну небезпеку для традиційного укладу свого життя, ченці Львівської єпархії 23 липня 1709 р. протестували проти їх прилучення до реформованого Чину. Представники монахів (підгорецький ігумен Парфеній (Ломиковський), львівський святоонофрійський ігумен Антоній і ієромонах Теофіл (Дунаєвський) з міської церкви Успіня Пресвятої Богородиці у Львові) у присутності свідків склали протест перед адміністратором Львівської єпархії владикою Юрієм (Винницьким) (1700–1713)²¹. Проблема приєднання монастирів єпархії до ЧСВВ була порушена

львівського унійного владика, і в той же час монахи отримали 10.09.1711 р. у подарунок євангеліє від митрополита Стефана (Яворського), місцєблостителя московського патріаршого престолу (див.: Петрушевич, *Сводная Галичско-русская літопись*, 58).

¹⁶ Andrusiak, *Józef Szumlański*, 121. ²аїð Ñêî-èèÿñ, “Èèðèèî (Øòìèÿíñüèèè, áè. 1668 – 30.xi.1726), унійний єпископ луцький і православний владика переяславський”, *Генеалогічні записки*, № 14, (2016): 22-30.

¹⁷ Петрушевич, *Сводная Галичско-русская літопись*, 31.

¹⁸ Львівська національна наукова бібліотека України ім. Василя Стефаника (далі – ЛННБУ), Відділ рукописів, ф. 3, спр. 412/27.

¹⁹ Зокрема обмеження переходу ченців з одного до іншого монастиря без відома правлячого єпископа. Див. НМЛ, Ркк-151, арк. 23.

²⁰ Підручний, “Василянський Чин”, 161–162.

²¹ Михайло Коссак, “Короткій погляд на монастири и на монашество руске от заведенія на Руси віры Христовой аж по нынішное время”, *Шематизм провінціи Св. Спасителя Ч. С. В. В. в Галициі* (1867): 260–261.

вже невдовзі на генеральній капітулі василіан у Білій Підляській (26.08–05.09.1709 р.). Опісля, у 1709 р. Конгрегація поширення віри також висловилася про потребу приєднання монастирів Львівської єпархії до ЧСВВ²². У певний спосіб відповіддю на це з боку монахів Львівської єпархії став Унівський собор 1711 р. Скликаний новим львівським єпископом Варлаамом (Шептицьким), собор постановив провести реформу чернецтва на терені єпархії. Собор не вніс значних змін в традиційний уклад монашого життя. Нововведення стосувалися головним чином адміністративно-організаційних питань. Зокрема впроваджено посади чотирьох дорадчих ігуменів, що мали допомагати єпископові керувати монастирями єпархії, контролювати їхні фінанси, слідкувати за кількістю братії, візитувати обителі тощо. Також було постановлено проводити кожних три роки, у день Різдва св. Йоана Хрестителя, собори чернецтва.

Постанови Унівського собору були перекладені на латинську мову і надіслані у 1711 р. на затвердження до Риму²³ та опубліковані у Львові церковнослов'янською мовою 1713 р.²⁴ Цікаво, що порівняння обох текстів виявило певні відмінності, зокрема, вони відрізняються кількістю ігуменів які поставили підписи під документом. У Львівському примірнику присутні підписи 15 ігуменів і 21 "строїтеля"²⁵. Римський список містить підписи 17 ігуменів та 26 "строїтелів". У латинському варіанті документа присутні підписи ігуменів котрих немає в кириличному варіанті: Угорницького (названий тут вікарієм), Погонського, Бесідського, а також "строїтелів" Віцинського, Сокільського, Жизномирського, Чортківського і Підгородищенського монастирів²⁶. Можна лише здогадуватися чому відсутні підписи вищезгаданих осіб у львівському списку "ця проблема потребує детальнішого вивчення.

²² Ісидор Патрило, "Нарис історії Галицької Провінції ЧСВВ", *Нарис історії Василіянського Чину святого Йосафата* (Рим: Видавництво ОО. Василіян, 1992), 305.

²³ *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes (1600-1900): 1711–1740*, (Roma: PP. Basiliani, 1981), vol. 5, 80–93.

²⁴ "Артикулы или уставы", 41–46; Петрушевич, *Сводная Галичско-русская летопись*, 59–63. На львівський примірник унівських уставів покликається М. Косак в своєму дослідженні "Короткий погляд на монастири і на монашество руске...".

²⁵ "Строїтелями" за визначенням постанов Унівського собору 1711 р. були настоятелі малих монастирів, в яких число братії не сягало шести ченців. Такі монастирі не могли мати ігуменів і залежали від більших обителей.

²⁶ Можна було б припустити що документ висланий до Риму в 1711 р. є вірніший, аніж львівський опублікований рік пізніше. Однак, деякі джерела вказують на протилежне. Зокрема, львівський примірник містить підпис Інокентія ігумена Язеницького і Підгородищенського ("Артикулы или уставы", 46). У римському ж документі кожен зі згаданих монастирів має власного ігумена: Язеницький – Інокентія, Підгородищенський – Ісайю (*Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes*, 92). В пом'янику Підгородищенського монастиря під 1712 р. вдалося виявити запис ігумена цього монастиря і водночас Язеницького, Інокентія (Зиньковського) (див. ЛННБУ, ф. 3, спр. 1300, арк. 17 зв.), що підтверджує вірність львівського рукопису. Щодо згаданого в римському варіанті ігумена Ісаї, то в пом'янику згадується лише один ігумен з таким ім'ям – Ісайя (Дунаєвський) у 1721 р. (ЛННБУ, ф. 3, спр. 1300, арк. 18).

Ще одним цінним джерелом, що допомагає проаналізувати внутрішнє життя монастирів упродовж першого унійного десятиліття є книги духовного суду. Із першого десятиліття XVIII ст. збереглися матеріали духовного суду владики Йосифа (Шумлянського)²⁷, адміністратора Львівської єпархії Юрія (Винницького)²⁸, а також єпископа Варлаама (Шептицького)²⁹. Аналіз судових книг дозволяє стверджувати, що якихось значних змін після прийняття унії монастирями, у порівнянні з попереднім доунійним десятиліттям, не відбулося. Більшість судових справ у цей час пов'язані з конфліктами між білим духовенством і монастирями. Значна їх кількість виникала через особисті образи, або фінансові незгоди. Звичайно тут не йдеться про якусь конфронтацію ченців і світського духовенства, а скоріше про конфлікти на особистісному рівні. Зокрема приводом судового позову намісника Тисменецького Івана Кобилянського проти ігумена Лядчанського монастиря Парфенія (Грабовецького) був борг 200 зл., які ігумен не повернув братові позивача³⁰. Трохи менша кількість судових справ була пов'язана з конфліктами між світськими особами і монастирями. Предметом непорозумінь, як і в попередньому випадку, були особисті конфлікти, гроші, інколи земля. Судові книги свідчать, що прийняття унії мало що змінило у відносинах шляхти і монастирів. Наприклад одного з ченців шляхтичі побили в присутності самого єпископа Шумлянського³¹. Цікаво, що найменше справ присвячено внутрішньо монастирським конфліктам. Окрім вже згаданої справи крехівських ченців від 1721 р., відомі усього кілька епізодів конфліктів у чернечих спільнотах. Показовим можна вважати процес проти о. Каліста який самовільно усунув із Косівського монастиря попереднього настоятеля і зайняв його місце без відповідного дозволу владики. Цікаво, що чернець під час розслідування зізнався, що прийняв постриг і хіротонію “у Волощині” “тобто у одному з православних монастирів Молдавського князівства. Суд наказав усунути ченця з монастиря і провести наново його постриг і свячення³².

Про те, що впродовж першого десятиліття XVIII ст. монастирі Львівської єпархії продовжували нормально функціонувати та розвиватися, свідчать фундації для обителів. У цей період зафіксовано щонайменше чотири нові фундації, що навіть є дещо кращим показником у порівнянні з кінцем XVII ст. Фундації отримали монастирі: Віцинський (1703), Золочівський (Лісок) (1704), Крилоський (Успіня Пресвятої Богородиці) (1704–1707), Маліївський (1708). Цікаво що фундаторами виступали і світські особи (Віцинь, Маліївці), і духовні “єпископ (Крилос), і навіть самі ченці (Золочів-Лісок). Монастир у Вічині існував вже у

²⁷ НМЛ, Ркк-151, Ркл-58/1-7.

²⁸ НМЛ, Ркл-175.

²⁹ НМЛ, Ркл-62, Ркл-175, Ркл-176.

³⁰ НМЛ, Ркл-58/7, арк. 32 зв.

³¹ Andrusiak, *Józef Szumlański*, 122.

³² НМЛ, Ркл-175, арк. 15.

XVII ст.³³, але лише в 1703 р. отримав фундацію. У 1701 р. ігуменство цього монастиря було надане унівському архімандритові Варлаамові (Шептицькому)³⁴. Можливо, за його поданням королевич Олександр Собеський у 1703 р. надав фундацію цьому монастиреві³⁵.

Рідкісним випадком була фундація монастиря в Золочеві (Лісок). Монастир св. Трійці (“Бучина”) існував поблизу Золочева принаймні з першої половини XVII ст.³⁶ Під час морового повітря, можливо в 1704 р.³⁷, Теодор Яворовський подарував монахам свій невеликий ліс, де монахи заснували близько 1704 р. нову обитель Вознесіння Господнього, до якою пізніше приєднали і стару обитель Пресвятої Трійці³⁸.

Єпископ Йосиф (Шумлянський) був фундатором монастиря при соборі Успіня Богородиці в Крилосі. Очевидно, що монастир існував і раніше, але внаслідок руйнації собору і розкрадання владичих дібр занепав. У 1704 р. єпископ надав фундацію в сумі 10 000 зл. із мастку Боків у Галицькій землі на трьох ієромонахів і послушника при катедрі в Крилосі. У 1706 р. владика змінив село Боків на Комарів, зважаючи на ближче розташування останнього до Крилоського монастиря. Остаточо Шумлянський затвердив своє надання в 1707 р.³⁹, про що згадує також у своєму заповіті⁴⁰. У літературі також можна зустріти згадку про нову фундацію Шумлянського в тому ж 1704 р. для монастиря св. Іллі в Крилосі⁴¹, однак не вдалося виявити відповідних документів. Єдине джерело, що фіксує певний стосунок єпископа до згаданого монастиря є його заповіт. В ньому владика згадує, що цінуючи давність церкви св. Іллі, а також її убогість, він розпочав реставрацію храму, і на її закінчення асигнував 600 зл.⁴² В документі не згадано однак про фундацію, а лише про реставрацію святині. Монастир функціонував вже в другій половині XVII ст.⁴³

³³ Перша згадка про нього походить з березня 1699 р. (НМЛ, Ркк-89, с. 100).

³⁴ Іван Рудович, “Єпископы Шептицькі”, *Богословській Вісник* 3 (1901): 109.

³⁵ Коссак, “Короткій погляд на монастири”, 138.

³⁶ ЦДІА України у Львові, ф. 684, оп. 1, спр. 1857.

³⁷ Найбільше “морове повітря” у цьому регіоні на початку XVIII ст. зафіксовано в 1704 р. під час шведської облоги Львова (Петрушевич, *Сводная Галичско-русская летопись*, 22). Під час цієї епідемії загинуло близько 40% населення міста (див. Andrzej Karpiński, *W walce z niewidzialnym wrogiem. Epidemie chorób zakaźnych w Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku i ich następstwa demograficzne, społeczno-ekonomiczne i polityczne* (Warszawa: Neriton, 2000), 333).

³⁸ ЦДІА України у Львові, ф. 684, оп. 1, спр. 1854, арк. 7.

³⁹ Там само, спр. 2091, арк. 1 зв.

⁴⁰ НМЛ, Ркл-60, арк. 5 зв.

⁴¹ Ваврик, *Нарис розвитку і стану Василіанського Чина XVII–XX ст.*, 197.

⁴² НМЛ, Ркл-60, арк. 5 зв.

⁴³ Монастир св. Іллі в 1684 р. був місцем відбування покарання колишнього ігумена Литвинівського монастиря (див. НМЛ, Ркл-58/2, арк. 73).

Нарешті останньою з цього переліку є фундація Лаврентієм Пепловським монастиря в Маліївцях 25.10.1708 р. Пепловський оселив монахів при кам'яному храмі, що через спустошення Поділля не мав пароха, надавши ченцям відповідні ґрунти і сіножаті⁴⁴.

Така незначна кількість фундацій, вказує на те, що прийняття унії не одразу спонукало шляхту, яка до того ж у цьому регіоні була переважно римокатолицькою, надавати нові фундації. З іншого боку, кількість фундацій є дещо більшою від кінця попереднього століття, що скоріше свідчить про підтримку унії, аніж спротив їй серед різних верств суспільства.

Підсумовуючи слід зазначити, що перше десятиліття унії у Львівській єпархії характеризується кількома важливими моментами. У цей час практично усі монастирі прийняли постанови Берестейської унії. В окремих обителях цей процес, із різних причин, затягнувся на кілька років, і тому дату прийняття ними унії можна визначити лише приблизно. Чернецтво єпархії після прийняття унії виступило проти приєднання до ЧСВВ. Даний період позначений спробами реформування традиційного укладу чернечого життя для пристосування до умов Унійної церкви, прикладом чого був Унівський собор 1711 р. Опрацьовані матеріали вказують на те, що перше десятиліття унії у монастирях єпархії минуло без особливих загострень: книги духовного суду не містять вказівок на серйозний опір у запровадженні унії у монастирях чи конфліктів на цьому ґрунті.

MONASTERIES OF THE EPARCHY OF LVIV: THE FIRST DECADE OF THE UNION (1700–1711)

Andriy PAVLYSHYN

Lviv Polytechnic National University
Department of History, Museum Studies and Cultural Heritage,
3, *Mytropolyta Andreia str.*, Lviv, Ukraine

The article is devoted to the problem of the adoption of the Union Brest and its initial period in the monasteries of the eparchy of Lviv. This problem has not been studied thoroughly yet. In the late XVII – early XVIII centuries the union was adopted by the last Orthodox eparchies in the Ukrainian lands of the Commonwealth: Peremyshl (1691), Lviv (1700) and Lutsk (1702; 1712). As a result of these events, the monasteries of the mentioned eparchies had to be integrated into the union of St. Basil the Great Order. Representatives of the monks on July 23, 1709, in Lviv, in the presence of witnesses, protested in front of the administrator of the eparchy of Lviv, Bishop Yuriy Vynnytsky (1708–1710). This position of the monks of the eparchy of Lviv was supported by bishops Joseph Shumlyansky (1668-1708) and Barlaam Sheptytsky (1710-1715). In connection with these factors, as well as a number of other ones, the process of uniting the monasteries of the eparchy of Lviv with the Union Order of St. Basil the Great lasted for several decades. However, due to protests by monks of the eparchy of Lviv and other reasons, the unification process dragged on for several decades. One of the main reasons was that joining the Union Church meant significant institutional changes for the monks

⁴⁴ Евфимий Същинский, *Матеріали для історіи монастирей подольской єпархьи* (Каменець-Подольськ: Типографія Подольскаго Губернскаго Правленія, 1891), 116.

of the eparchy of Lviv, which proved difficult to implement. The key moment for the monasteries of the eparchy of Lviv during this period was their accession to the union, it was almost painless, but not without difficulties. There were objective reasons for this: in the XVII century the monasteries of the eparchy, together with the fraternities, were the mainstay of the Orthodox Church in the region and a respectable authority in ecclesiastical affairs.

The time and circumstances of the adoption of the union by the monasteries of the eparchy of Lviv, because of the rather limited source base, are still not studied enough. The article analyzes an important source that enriches the information about this period - the metrics (priest ordination records) of ordinations conducted by Joseph Shumlyansky from 1668 till 1708, bishop of the eparchy of Lviv. This document helps to trace the relations between the bishop and the monks during the adoption of the union by the Lviv eparchy, in particular to find out the approximate time of the accession of certain monastic communities to the Union Church. On the basis of this source, it can be assumed that most monasteries accepted the union together with the bishop and the eparchial clergy in 1700, or in subsequent years. In particular, before the adoption of the union, the metric fixes consecration of monks for about 50 monasteries of the Lviv eparchy, and after 1700 the consecration of clergy for about 35 monasteries was recorded. The article traces the complexity and ambiguity of the process of joining the Union Church on the examples of different monasteries. In particular, the well-known episode in historiography with the non-recognition of the union by the monks of Monastery in Krekhiv in 1721 is analyzed, which highlights a key problem of this period: the adoption of the union by monasteries at the institutional level, but not completion of this process at the monastic community.

The study also emphasizes the important role of the council of monks of the eparchy of Lviv in Univ (1711) during the mentioned period, which was an attempt to reform the monasticism. The council did not make significant changes in the traditional way of monastic life, and its decisions concerned mainly administrative and organizational issues. The article analyzes the resolutions of the council in Univ, which were translated into Latin language and sent in 1711 for approval to Rome. Later, in 1713 the resolutions of the council in Univ were published in Lviv in the Church Slavonic language. The author points out the differences between them.

The article also contains the results of studies of a valuable sources that help to consider the inner life of the monasteries during the first union decade - the books of the spiritual court. An analysis of the court books indicates that no significant changes have taken place since the adoption of the union by the monasteries, comparing with the previous pre-union decade. Most lawsuits at this time include conflicts between the eparchial clergy and monasteries and are an expression of personal disputes rather than a sign of a broader confrontation between monks and clergy. Many lawsuits have involved conflicts between lay people and monasteries. As in the previous case, personal conflicts related to finances or real estate were the subject of misunderstandings. Court books show that the adoption of the union did not change a lot the relationship between the nobility and the monasteries. The least number of cases are related to internal monastic conflicts, which mainly concern misunderstandings over property or positions in the monastery. In court documents, there is some information about the contacts of union monks with Orthodox monasteries of the Moldavian principality even after the adoption of the union.

The author has analyzed how the adoption of the union influenced on the foundations of new monasteries and giving them the financial support. During this period, at least four new monasteries were founded what is better figure compared to the end of the XVII century. The following monasteries were founded: in Vitsyn (1703), in Zolochiv (Lisok) (1704), in Krylos (Assumption of the Virgin) (1704–1707, refounded), and in Maliivtsi (1708). The founders were both secular persons (in Vitsyn, in Maliivtsi) and clergy - the bishop (Krylos) and even the monks themselves (Zolochiv-Lisok). Such a small number of foundations indicates that the adoption of the union did not immediately motivate the nobility and other social classes take care of monasteries more actively. On the other hand, the number of foundations is slightly higher than at the end of the previous century, which indicates support for the union rather than resistance against it among various segments of early modern society.

Key words: monasticism, Union Church, eparchy of Lviv, Joseph Shumlyansky, church history.

Стаття надійшла до редколегії 17.10.2018

Прийнята до друку 20.06.2019

